

bundet sammen af et indledende kapitel, "Politisering af beskæftigelse og faglig politik", forfattet af de to redaktører. Heri diskuteres en række aspekter af fagbevægelsens krise, specielt i relation til beskæftigelsesproblemernes udvikling, der har tvunget fagbevægelsen ud i en stærkere offentlig, politisk interessevaretagelse. Tilbage står imidlertid, at antologiens hovedsigte, der siges at være at råde bod på en manglende erkendelse af, hvori krisen for fagbevægelsen består, eller hvordan de politiske svar på krisen kan se ud, kun tilnærmelsesvis bliver indfriet. Derimod kan antologien nok finde en vis anvendelse som idégenerator for videre undersøgelser.

Jacob A. Buksti

Christian Knudsen & Erik Kloppenborg (red.), *Rationalitetsbegreber i Samfundsvidenskaberne*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1985, 402 s., 199,00 kr.

Rationalitet er ubestrideligt et både centralt, omstridt og uafklaret begreb i samfundsvidenskaberne. Forbavsende nok optræder det ikke som opslagsord i *International Encyclopedia of the Social Sciences* (1968) og iøvrigt heller ikke i *Encyclopedia of Philosophy* (1967). I stedet søger man hjælp i for eksempel *Nomos VII om Rational Decision* (ed. Carl J. Friedrich, 1964) og griber med begærlighed senere orienteringsmidler som det her omtalte.

Det er ligesom *Nomos*-bindet et samleværk, frugten af et 1984 seminar under Dansk Selskab for Videnskabsforskning. Bidragyderne, fjorten mænd og én kvinde, kommer fra universiteter og handelshøjskoler og deres fagområder er nationaløkonomi, erhvervsøkonomi, sociologi, politologi og filosofi; én er fra Oslo (Knut Midgaard), én fra Uppsala (Evert Vedung), de øvrige alle ansatte i Danmark.

Det turde være indlysende rigtigt at drøfte rationalitet som samfundsvidenskabeligt redskabsbegreb i en således sammensat kreds. Det har altid været centralt i begge økonomiens forgreninger, under tiltagende selvransagelse, og adskillige af afhandlingerne peger på de muligheder en orientering i retning af økonomien har budt og byder på ikke mindst i politologien. Læsningen af bogen efterlader et indtryk af at meningsforskellene fortsat er ganske store, ikke mindst indenfor de enkelte discipliner. Det vilde have været interessant om bogen også havde rummet en overlegent redigeret redegørelse for de drøftelser der vel må være foregået på seminaret. Den der ikke er alt for fortrolig med krinkelkrogene i den komplicerede problematik kan godt sidde tilbage med det naive spørgsmål: hvem skal jeg tro på?

Det er en umulig opgave at give en balanceret anmeldelse af en bog med femten bidrag. Iøvrigt refereres de ganske kort i introduktionen. Jeg må nøjes med generelt at konstatere at bogen bestemt er værd at læse. Kun ét bidrag forekommer mig svagt. En del af de øvrige lider af at forfatterne skriver lovlig indforstået, uden at spille mange tanker på at forskningsformidling også har et pædagogisk aspekt. Det er muligt der indimellem er kastet perler som jeg ikke har fået øje på. Andre er lysende klare, som Vedungs om *content rationality* (skrevet på engelsk).

bundet sammen af et indledende kapitel, "Politisering af beskæftigelse og faglig politik", forfattet af de to redaktører. Heri diskuteres en række aspekter af fagbevægelsens krise, specielt i relation til beskæftigelsesproblemernes udvikling, der har tvunget fagbevægelsen ud i en stærkere offentlig, politisk interessevaretagelse. Tilbage står imidlertid, at antologiens hovedsigte, der siges at være at råde bod på en manglende erkendelse af, hvori krisen for fagbevægelsen består, eller hvordan de politiske svar på krisen kan se ud, kun tilnærmelsesvis bliver indfriet. Derimod kan antologien nok finde en vis anvendelse som idégenerator for videre undersøgelser.

Jacob A. Buksti

Christian Knudsen & Erik Kloppenborg (red.), *Rationalitetsbegreber i Samfundsvidenskaberne*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1985, 402 s., 199,00 kr.

Rationalitet er ubestrideligt et både centralt, omstridt og uafklaret begreb i samfundsvidenskaberne. Forbavsende nok optræder det ikke som opslagsord i *International Encyclopedia of the Social Sciences* (1968) og iøvrigt heller ikke i *Encyclopedia of Philosophy* (1967). I stedet søger man hjælp i for eksempel *Nomos VII om Rational Decision* (ed. Carl J. Friedrich, 1964) og griber med begærlighed senere orienteringsmidler som det her omtalte.

Det er ligesom *Nomos*-bindet et samleværk, frugten af et 1984 seminar under Dansk Selskab for Videnskabsforskning. Bidragyderne, fjorten mænd og én kvinde, kommer fra universiteter og handelshøjskoler og deres fagområder er nationaløkonomi, erhvervsøkonomi, sociologi, politologi og filosofi; én er fra Oslo (Knut Midgaard), én fra Uppsala (Evert Vedung), de øvrige alle ansatte i Danmark.

Det turde være indlysende rigtigt at drøfte rationalitet som samfundsvidenskabeligt redskabsbegreb i en således sammensat kreds. Det har altid været centralt i begge økonomiens forgreninger, under tiltagende selvransagelse, og adskillige af afhandlingerne peger på de muligheder en orientering i retning af økonomien har budt og byder på ikke mindst i politologien. Læsningen af bogen efterlader et indtryk af at meningsforskellene fortsat er ganske store, ikke mindst indenfor de enkelte discipliner. Det vilde have været interessant om bogen også havde rummet en overlegent redigeret redegørelse for de drøftelser der vel må være foregået på seminaret. Den der ikke er alt for fortrolig med krinkelkrogene i den komplicerede problematik kan godt sidde tilbage med det naive spørgsmål: hvem skal jeg tro på?

Det er en umulig opgave at give en balanceret anmeldelse af en bog med femten bidrag. Iøvrigt refereres de ganske kort i introduktionen. Jeg må nøjes med generelt at konstatere at bogen bestemt er værd at læse. Kun ét bidrag forekommer mig svagt. En del af de øvrige lider af at forfatterne skriver lovlig indforstået, uden at spille mange tanker på at forskningsformidling også har et pædagogisk aspekt. Det er muligt der indimellem er kastet perler som jeg ikke har fået øje på. Andre er lysende klare, som Vedungs om *content rationality* (skrevet på engelsk).

For mig, der er gået til bogen i håb om at få bedre begreb om rationalitetsproblematikkens nuværende stade, gerne for større klarheds skyld i et tidsperspektiv, er der ingen tvivl om at dens suverænt længste afhandling (75 sider) også er den i særklasse mest givende: Christian Knudsens med den snørklede titel "Rationalitetsbegreber, sociale ændringsprocesser og konkurrerende forskningsprogrammer indenfor økonomisk teori".

Med udgangspunkt i Lakatos (som han lykkeligvis foretrækker for Kuhn) analyserer Knudsen det traditionelle mikroøkonomiske forskningsprogram og dets anomalier, derunder også den nyere diskussion mellem Koopmans, Arrow og Friedman, og refererer og sammenligner med to nye forslag: Nelson & Winter's evolutionære forskningsprogram samt det neo-institutionalistiske. Blandt mange klargørende bemærkninger har han undervejs denne: "Mikroøkonomisk virksomhedsteori er ikke som antaget af mange en teori om interesseforhold i den enkelte virksomhed, men en teori om virksomhedernes eksterne-markedsmæssige adfærd", altså "det interaktionssystem, hvori de individuelle virksomheder indgår som logiske atomer", hvoraf han slutter at de evolutionære og institutionalistiske forskningsprogrammer har samme problemløsningsområde som den mikroøkonomiske tradition, modsat det behavioralistiske hvormed man har søgt at komme sidstnævnte til hjælp.

Det er nok neo-institutionalismen Knudsen knytter de største forventninger til. Han definerer dens centrale forskningsproblem som "at forklare hvorledes forskellige institutionelle arrangementer opstår endogent som svar på forskellige typer af tilbagevendende interaktionsproblemer", i form af "normer, konventioner og institutioner, der ikke bevidst designes af nogen enkelt aktør eller gruppe af sådanne". Det synes at være en bredere definition end hvad James Marsh og Johan P. Olsen i 1982 lancerede som politologisk ny-institutionalisme i reaktion mod behavioralismen eller vel snarere dens mere ekstreme former. Selve navneligheden er naturligvis vel værd at notere sig.

I sin konklusion fremhæver Christian Knudsen at såvel det evolutionære som det neo-institutionalistiske program må føre til "et markant nyt syn på grænsedragningen mellem økonomi og de andre samfundsvidenskaber"; kun en integrerende strategi kan "siges at være udtryk for en åben videnskabelig holdning, som mere fundamentalt vil kunne medvirke til at ændre grænserne mellem de forskellige samfundsvidenskaber". Det er kønne toner at høre for en gammel politolog der i et langt virke har søgt at holde samarbejds muligheder åbne og mødt aldrig uvilje men uoverstigelige vanskeligheder i praksis, når et samarbejde ikke kunde finde sted *alene* på økonomiens mikroøkonomiske præmisser.

Til sidst er jeg nødt til at begræde at store dele af bogen er så kedelig læsning. Det er som om mange af forfatterne er sprogligt fattige. Bortset fra sprogligt (og forståelsesmæssigt?) ufordøjet fagterminologi af angelsaksisk ekstraktion ("en imputeret binær præferencerelation" måler sig mageligt med neo-marxisternes munkelatin) skriver de et glosefattigt basic-dansk, måske en dårlig vane fra det basic-engelsk de ved andre lejligheder formulerer sig i. Af ugidelighed? Så trænger de til denne opsang. Eller uformuenhed? Tja, når der skrives *forfægtes* hvor det af sammenhængen fremgår at meningen er *anfægtes*, så må det vel skyldes at disse ikke helt fade gloser er fremmede for skribentens aktive ordforråd. Så kan jeg næsten bedre bære over med ham der en halv snes gange konsekvent skriver *homos economicus*. Vankundighed i latin er

én ting (men han kunde have holdt sig derfra), vanrøgt af eget sprog en fornærmelse mod forventningsfulde læsere.

Erik Rasmussen

Karl Christian Lammers (red.), *Magt og Masser*, København: Akademisk Forlag, 1985, 219 s., 95,00 kr.

Bogen rummer tre artikler, der i 1983 blev fremlagt som oplæg på et fascismeseminar i Århus. De behandler de tre diktaturer, der i mellemkrigstiden opstod i Italien, Tyskland og Østrig.

Thorsten Borring Olesen og Nils Arne Sørensen skriver om det fascistiske regime i Italien. Deres artikel er formet som en oversigt, der dels trækker linier tilbage i Italiens historie, dels giver en solid karakteristik af det fascistiske styre, som det fungerede, og som det fremtrådte for offentligheden. Her som i de øvrige artikler lægger forfatterne vægt på fascismens massekarakter, men fremhæver samtidig, at Mussolinis styre mere adskilte sig fra den traditionelle italienske stat ved sin form end ved sit indhold. Partiet afgav magten til Mussolini og gennem ham til statsbureaukratiet, mens det selv i stigende grad i løbet af trediverne blev "et passivt paradereskab for Mussolinidyrkelsen." Den afsluttende spådom, "at fascismen selv uden nederlaget i 2. verdenskrig næppe ville have været i stand til at overleve i længere tid", er naturligvis diskutabel; men udviklingen i månederne før Mussolinis fald i 1943 viser i hvert fald, at bevægelsen var svækket, og at styret ikke havde kompenseret den gennem opbygning af et sikringssystem svarende til den tyske SS-stat. Dog er det vel problematisk, om den manglende tilslutning i den unge generation, der anføres som årsag til svækkelsen, kan betragtes som andet end et symptom på partiets umyndiggørelse.

Karl Christian Lammers' artikel om det nationalsocialistiske regime i Tyskland 1933-1945 er mere ambitiøs, men faktisk langt svagere end de øvrige. Forfatteren demonstrerer en usalig evne til at systematisere stoffet ihjel. Punktopregninger, refleksioner og gentagelser har gjort den dobbelt så lang som den forrige, skønt den faktisk siger væsentligt mindre. Trods titlen behandler kun 2 af de 66 sider perioden efter 1934, og en forståelig karakteristik af styrets struktur og funktionsmåde mangler. Når det stærkt fremhæves, at Hitler-Tyskland snarere må betegnes som et polykrati end som et autoritært styre, har det jo været den gængse opfattelse i 20 år, og fordrer næppe den store argumentation, snarere en konkret udredning af, hvordan da det flerstrengede magtsystem fungerede. Hovedvægten ligger i virkeligheden på udviklingen mellem 1930 og 1934, altså styrets tilblivelsesfase, og den er desværre fremlagt på en måde, så kun den læser, der på forhånd er vel hjemme i begivenhederne, forstår den. Politisk savnes en præcisering af henholdsvis Weimarrepublikkens og præsidentialstyrets svagheder i forhold til nazismen, og når Hitler-styret opfattes som en kapitalistisk kriseløsning, savnes en nærmere udredning af dets økonomiske politik. Havde lavere lønninger været tilstrækkeligt, måtte Brüning have haft større succes.

Den sidste artikel er skrevet af John Lauridsen og behandler det autoritære regime i Østrig 1933-1938. Den er skrevet på grundlag af uafsluttede studier og efterlader